

Lucjan Balter

"Neue Summe Theologie", t. I: "Der lebendige Gott", wyd. Peter Eicher, Freiburg-Basel-Wien 1988 : [recenzja]

Collectanea Theologica 59/3, 175-177

1989

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Jednak wierność św. Tomaszowi, do której ojciec Bocheński przyznaje się i odwołuje również dziś, nie polegała na wierności co do litery, lecz co do ducha, tzn. jak św. Tomasz również Bocheński ciągle dąży do tego, aby w naukowych badaniach stale odwoływać się do najnowszych osiągnięć logiki.

Wreszcie wprowadzenie przybliży czytelnikowi naukowy dorobek jubilata. Pokazuje m. in. dlaczego monumentalne dzieło ojca Bocheńskiego *Formale Logik* musi być traktowane przez współczesnego historyka logiki jako swego rodzaju biblia, odsłania powody, które skłoniły autora do zainteresowania się właśnie historią logiki, wyjaśnia, jak ojciec Bocheński ujmuje przedmiot logiki oraz wykazuje, że pozycja ta nie jest tylko sprawozdaniem dotyczącym osiągnięć myśli ludzkiej w tej dziedzinie, ale stanowi również próbę ujęcia logiki w całość jej rozwoju. Czytelnik dowiaduje się dalej o osiągnięciach ojca Bocheńskiego w dziedzinach logiki formalnej, ogólnej metodologii nauk oraz w badaniach dotyczących problematyki filozofii współczesnej. Te ostatnie badania prowadzi ojciec Bocheński w ten sposób, że opisuje, analizuje i krytykuje współczesne kierunki filozoficzne, biorąc za punkt wyjścia konstruowane przez nie systemy oraz prace najbardziej reprezentatywnych ich rzeczników. Przy tym, aby oddzielić ziarno od plew — jak podkreśla Gabler — przeprowadza krytykę zwłaszcza konstrukcji samego systemu oraz poprawności uzasadniania twierdzeń zgodnie z kryterium analizy logicznej.

Jednym ze współczesnych kierunków filozoficznych jest marksizm—leninizm. Czytelnik znajdzie w omawianym wprowadzeniu wiele informacji, w jaki to sposób ojciec Bocheński stał się znawcą oraz znanym na Zachodzie, a docenianym również w Związku Radzieckim specjalistą od filozofii marksistowskiej.

Tak napisany wstęp niewątpliwie zachęca do lektury zebranych artykułów, które — może poza dwoma wyjątkami — są przeznaczone dla szerokiego kręgu czytelników (nie specjalistów). Poza tym, jak podkreśla w posłowniu sam ojciec Bocheński, rozważania te starał się prowadzić według metody analityczno-filozoficznej, a więc metody obiektywnej i naukowej. W jego zaś ujęciu metoda naukowa polega przede wszystkim na opisie i analizie faktów przy równoczesnym unikaniu różnego rodzaju wartościowań, do których nauka nie jest uprawniona. Stąd filozofia analityczna w jego wydaniu nie rości sobie żadnych praw do stawiania czy rozstrzygania pytań światopoglądowych. Filozofia ta chce nie moralizować, lecz analizować, chce postępować podobnie, jak to czyni nauka, a nie tak jak pracują poeci czy dziennikarze. Sam jubilat z dużą dozą pokory stwierdza, że nie jest pewien, czy postulowane zamierzenia co do metody udało mu się zrealizować. Wydanie sądu odnośnie do tej sprawy pozostawia czytelnikowi. Ma jednak nadzieję, że przynajmniej niektóre przemyślenia okażą się w jakiś sposób dla pewnej liczby czytelników pożyteczne.

ks. Mieczysław Bombik, Warszawa

Neue Summe Theologie, tom I: *Der lebendige Gott*, wyd. Peter Eicher, Freiburg-Basel-Wien 1988, Verlag Herder, s. 456.

W 1982 r. ukazał się we Francji, nakładem wydawnictwa Cerf, pierwszy tom zaplanowanego jako pięciotomowe dzieło: *Initiation à la pratique de la théologie*. Tom ten nosił tytuł: *Introduction* (Wprowadzenie). Wkrótce pojawiły się dalsze tomy: II i III — *Dogmatique 1, 2*, IV — *Ethique*, oraz V — *Pratique*. Redaktorami całości złożonej z wielu różnorodnych opracowań byli dwaj teologowie francuscy: Bernard Laurent i François Raoulé. Wkrótce dzieło to zostało uznane za podręcznik teologii, opracowany w duchu Soboru Watykańskiego II i dlatego — jak zaznaczają jego wydawcy francuscy — obowiązujący we Francji, a także na terenie wielu innych krajów. Zapowiadają oni ponadto wydanie tomu VI, poświęconego zagadnieniom prawa kanonicznego: *Initiation à la pratique du droit canonique*.

O randze i znaczeniu dzieła może świadczyć fakt, że zostało ono przetłumaczone już w całości na język niemiecki. Jego wydaniem zajął się RFN Peter Eicher, tłumaczenia zaś artykułów zawartych w t. I dokonał Arthur Him m e l s b a c h. Tom I ukazał się w r. 1988; dwa następne tomy zapowiedziane są na marzec i październik 1989 roku.

Wersja niemiecka tym się różni od francuskiej, że pięciotomowe dzieło oryginalne, ułożone — można tak powiedzieć — według wzorca tradycyjnego: 1. apologetyka (teologia fundamentalna), 2. 3. dogmatyka, 4. moralna, 5. teologia praktyczna, zostało przez wydawcę niemieckiego przebudowane i ujęte w trzy tomy zawierające mniej wyraźne, od rozgraniczonych poprzednio, całości tematyczne: 1. *Der lebendige Gott* (Bóg żywy), 2. *Die neue Schöpfung* (nowe stworzenie), 3. *Der Dienst der Gemeinde* (posługa wspólnoty). Drugą różnicą jest *Prolog* dopisany do wersji niemieckiej przez P. Eichera, a wymownym tytule zaczerpniętym z *Myśli* B. Pascala: „...a Bóg mówi dobrze o Bogu, poświęcony w całości „wielkości i nędzy teologii”. Autor prezentuje tu *Nową summę teologii* na tle dawniejszych, przedsoborowych i przedwojennych podręczników teologii, nie wyłączając także wielkich „summ” średnio-wiecznych, by ukazać w ten sposób jej rangę, rolę, aktualność i przydatność we współczesnym przekazywaniu innym naszej „wiedzy o Bogu”.

Omawiany tom składa się z trzech części. Pierwsza, najkrótsza (s. 33—95), opracowana przez Ch. D u q u o c a, ma na uwadze Boga, który przekazuje swoje Słowo (*Imię Boga a Przymierze; Mowa a Słowo; Obietnica, dar Ducha*). Część druga nosi tytuł: *Bóg ratuje swój lud* i dzieli się na trzy rozdziały opracowane aż przez pięciu autorów. Rozdział I: *Nadejście Mesjasza* napisał B. D u p u y. Autor, po krótkim omówieniu samych pojęć: „namaszczone”, „mesjasz”, przedstawił szerzej biblijne oczekiwania na Mesjasza, fakt uznania Jezusa za Mesjasza przez Jego uczniów oraz erę mesjańską, by na tym tle ocenić pokrótce mesjanizm żydowski (s. 99—135). Rozdział II: *Jezus Chrystus* jest dziełem dwóch autorów: B. L a u r e t opracował „chrystologię systematyczną”, zaczynając ją — po krótkim wprowadzeniu — od Zmartwychwstania Jezusa. W świetle tej tajemnicy zostały omówione następnie: „mesjańskie życie Jezusa”, „wydarzenie wielkanocno-zielonoświątkowe” (śmierć Jezusa, zmartwychwstanie, wniebowstąpienie, zesłanie Ducha Świętego, paruzja) oraz tajemnica Wcielenia (s. 136—284). J. D o r é natomiast zajął się „chrystologią patrystyczną i soborową” (s. 285—340), omawiając kolejno: powstanie Nowego Testamentu, rozwój świadectwa, świadome przepracowywanie chrystologicznego wyznania wiary w pierwszych wiekach, rozwój chrystologii w czasach późniejszych. Rozdział III, będący także dziełem dwóch autorów, nosi tytuł: *Działanie Ducha*. Max A. C h e v a l l i e r omawia tutaj „pneumatologię biblijną” (s. 341—378), koncentrując swą uwagę — co jest w pełni zrozumiałe — na Nowym Testamencie. Dziełem Y. C o n g a r a jest natomiast „pneumatologia systematyczna” (s. 379—406), na którą się składają: świadectwo o Duchu Świętym, Duch Święty na modlitwie i w osobistym życiu chrześcijańskim, „pneumatologia eklezjologiczna”, Duch jako tchnienie Słowa i Duch Syna oraz Duch jako Dar ostateczny i dopełnienie zbawienia.

Część trzecia dzieła, opracowana przez A. D u m a s a, poświęcona została w całości *Trójjedynemu Bogu* (s. 409—446). Autor omawia tutaj, po krótkim wprowadzeniu w myślenie teologiczne: jedyność Boga (monoteizm), wielowymiarowość świata, trójjedność Boga w Nim samym i w relacji do świata, wyznanie wiary i doświadczenie człowieka.

Czy tak ujęta „Summa” może być podręcznikiem teologii, jak to sugerował jej wydawca francuski? Sam układ treści, odbiegający daleko od tradycyjnego, nie wydaje się wcale jasny i przejrzysty. Dlaczego taka, a nie inna kolejność w ujmowaniu poszczególnych zagadnień? Skąd tak wielkie różnice w ich systematyzacji? Podziału tomu na trzy części sugeruje poniekąd, że będzie w nim mowa o Bogu Ojcu, Synu Bożym i Duchu Świętym. Bóg jako Ojciec nie dochodzi tu jednak do głosu (może ubocznie, w części I). O Jezu-

sie Chrystusie, Synu Bożym i o Duchu Świętym mówi się w cz. II. Jakże jednak daleko odbiega „systematyczna chrystologia” B. Laureta od „systematycznej pneumatologii” Y. Congara! Jedna zaś i druga nie dają wcale pełnego obrazu Jezusa Chrystusa jako Syna Bożego i Zbawiciela świata, ani Ducha Świętego. Są to raczej jakiegoś ujęcia wrywkowe i — mimo rangi naukowej zwłaszcza ostatniego z wymienionych autorów — zbyt ogólnikowe, by sama ich lektura (bez odniesienia do innych pozycji teologicznych) mogła zapewnić czytelnikowi (studentowi) zdobycie wystarczającej wiedzy w tej konkretnej dziedzinie. To samo można także powiedzieć o innych częściach „Summy”.

Dzieło odznacza się niewątpliwie, i to w wielkim stopniu, nastawieniem ekumenicznym. Świadczą o tym choćby nazwiska dwóch autorów: M. A. Chevalliera i A. Dumasa, będących profesorami Biblii i teologii na ewangelickich (protestanckich) wydziałach teologicznych (w Strasburgu i Paryżu). Nie jest także rzeczą wykluczoną, że o takim, a nie innym układzie treści zadecydowała właśnie wyraźnie ekumeniczna tendencja „Summy”. Trudno jest ją oceniać całościowo po ukazaniu się tylko I-go tomu w języku niemieckim. Niemniej można i trzeba chyba stwierdzić, iż nie może być ona traktowana jako współczesny podręcznik teologii (i nie takie było zapewne zamierzenie niemieckiego wydawcy, który nadał całości wiele mówiący, a zarazem wiele wymagający tytuł), lecz — co najwyżej — jako próba przybliżenia wielu zagadnień teologicznych człowiekowi współczesnemu (już umieszczenie przypisów przy końcu poszczególnych części lub rozdziałów utrudnia w znacznej mierze „naukową” lekturę tomu). Interesujące w tym względzie może być to, co na jej temat powiedzą sami niemieccy adresaci dzieła.

I wreszcie ostatnie pytanie, albo raczej uwaga: dlaczego podjęto się przekładu? Czy nie było dobrych, a może nawet lepszych teologów niemieckich, którzy opracowaliby podobną „Summę”? Próbę odpowiedzi można by też wyrazić pytaniem: dlaczego w treści dzieła przewijają się najczęściej, a niekiedy nawet wyłącznie, nazwiska teologów niemieckich?

ks. Lucjan Balter SAC, Warszawa

Eugen BISER, *Buber für Christen. Eine Herausforderung*, Freiburg-Basel-Wien 1988, Verlag Herder, s. 144 (*Herderbücherei* t. 1527).

Eugen Biser, emerytowany profesor światopoglądu chrześcijańskiego oraz filozofii religii w Uniwersytecie Monachijskim, autor wielu cennych pozycji z zakresu uprawianych przez siebie dyscyplin, wydaje od czasu do czasu niewielkie tomiki w serii ... *für Christen*. Stara się w nich ukazać, kim jest Jezus (*Jezus für Christen*) i Paweł (*Paulus für Christen*) dla chrześcijan, ale także uwypuklić to wyzwanie, jakim mogą stać się dla nich Nietzsche (*Nietzsche für Christen*) lub M. Buber. Dlatego też w *Słowie wstępnym* do omawianej pozycji wyjaśnia motywy, dla których — po omówieniu postawy Nietzschego (którym to tomikiem rozpoczął serię uzupełnianą w międzyczasie przez innych: *Mahomet dla chrześcijan*, *Luter dla chrześcijan*, *Budda dla chrześcijan*, *Gandhi dla chrześcijan*, *Kierkegaard dla chrześcijan*) zajął się w sposób szczególnie zmarłym w 1965 r. w Jerozolimie filozofem i teologiem żydowskim, Martinem Buberem.

W rozdziale I broszurki Biser podaje ważniejsze dane z biografii Bubera, uwypuklając zwłaszcza jego rozwój duchowy i naukowy, związany ściśle z religijnymi tradycjami judaizmu. Autor sięga przy tym często do osobistych wspomnień Bubera, zawartych zwłaszcza w jego dziełku *Moja droga do chasydyzmu*. Rozdział II, poświęcony „odkryciu rzeczywistości mistycznej”, jest właściwie kontynuacją pierwszego. Biser przytacza tu liczne wypowiedzi Bubera, pochodzące z późniejszych jego pism, zwłaszcza zaś z *Orędzia chasydyzmu* (z r. 1952). W rozdziale III, zatytułowanym: *Pytanie o człowieka*, autor omawia antropologię Bubera, zawartą zasadniczo w jego dziele *Problem czło-*